

## Nils-Petter på Rocksjön

Ett hundraårsminne

Bland folkets breda lager har månen gång slumrat begåvningar, som om de fått vederbörlig utbildning, skulle ha gjort de personer, som ägt dessa gåvor, till ryktbara män och kvinnor. En sådan var den man, som på 60-, 70-, 80- och 90-talen, i vida kretsar i norra Ångermanland kallades "Nils Petter på Rocksjön".

Hans släkt härstammade från Dalarna. Hans farfar flyttade till Ångermanland på 1700-talet. Han bosatte sig i Härnösand och antog namnet Hellholm, ett ganska sällsynt namn. Till yrket var han sjöman och avancerade sig till sjökaptten. Längre fick han icke utöva sin verksamhet, emedan han i sin medelålder omkom genom drunkning. Han hade barn, och en hans son bosatte sig på Kvarnsmon, Ådalslidens socken, där han gifte sig och bildade hem. Båda makarna voro musikaliska, och i synnerhet ansågs hustrun vara skicklig på fiol. Ingendera av makarna Hellholm, besatt emellertid någon teoretiskt utbildning. De voro s.k. bondespelmän. I detta hem föddes Nils Petter 1832 [rättning 26 nov 1833], sålunda för hundra år sedan. Med sådana föräldrar var det ju antagligt, att Nils Petter också skulle bli musiker. Omständigheterna gjorde emellertid, att han icke heller kunde få någon teoretisk utbildning. Redan vid sex à sju års ålder kunde han likväl traktera musikinstrument, så att det väckte både uppmärksamhet och beundran.

Vid tolv års ålder spelade han på ett större tredagars bröllop i Ramsele. Men där överansträngde sig ynglingen så, att det höll på att gå honom illa.

På den tiden kunde välbärgat folk hålla bröllop i flera dagar, och de präglade stundom anmoda mer än en spelman att sköta om bröllopsmusiken. Men vid det bröllop, som nu åsyftas, var Nils Petter ensam. Vid bröllopet gällde det att "spela in gästerna", dvs. att med musik säga dem ett första välkommen. Var det sommar och lämpligt väder, stod spelmannen eller spelmännen på förstugukvisten. Detta kunde taga timmar i anspråk. Så skulle ungdomarna vid upprepade tillfällen roa sig vid spelens klang. Vid rätt tillfälle under bröllopet skulle man "dansa kronan av bruden", och det tillfället var för spelmannen icke det minst viktiga. Såsom seden var i den gamla goda tiden, skulle prästen med bruden träda första dansen. Vid bröllopets slut skulle gästerna också spelas ut, det vill säga, allvarliga avskedstoner skulle då ljuda, och det var ej blott gästerna, som nu togo avsked från bröllopet, utan de som ingått i äktenskapet sakde ock farväl till det egentliga ungdomslivet.

Den unge spelmannen blev trött vid de tre dagarnas ideliga spelande. För mycket av det man till en tid tycker vara roligt kan åstadkomma en obehaglig reaktion. Det ligger icke liten sanning i Cunnungham Geikies ord: "Ingenting är ledsammare än idel nöjen, och ingen har större behov av dem än just den som har mest av dem".

Nils Petter blev led vid alltsammans. Dryckesseden vid sådan högtid som denna hade ock störande inverkan på honom. Han hade spelat och vakat så, att när han kom hem, blev han sjuk och trodde att han skulle dö. I denna sinnestämning beslöt han att lägga bort fiolen för alltid. Han kryade emellertid till sig, och om något år vaknade ånyo kärleken till fiolen. Med förnyad styrka började han spela och han spelade såsom aldrig tillförne. Hans fiol kunde både skratta och gråta. Den kunde jämra sig som en ångerfull människa, och den kunde kvitra det gladaste fågelkvitter. När ungdomar i lekstugan hörde Nils Petter föra stråken eller knäppa på strängen och något föra foten till takt, kunde de icke gärna hålla fötter och ben stilla.

I den tid nu avses voro för många fiol och dans två synonyma begrepp. Detta var fallet ända därefter, att när 1800-talets stora andliga väckelser gingo fram i bygderna, var det ej få spelmän, som lade bort fiolen såsom något syndigt, ty många läsare, som ansågo dans vara syndig, menade, att fiolen också var av ondo. Från den åskådningen härstammar bland följande vers ur en religiös sångbok:

När spel börja klinga,  
Då vakna lustarne  
Lik avgrundsandar svinga  
Med kraft i själarne.

De skaka sina vingar,  
Och anden somnar in,  
Och så din själ du tvingar  
Till evig dödssömn in.

Senare ändrade sig denna ytterlighetsåskådning rörande fiolen hos dem, som opponerat mot densamma. Medan man var och är inom allvarligare kristliga kretsar alltfört emot dansen, anser man, att fiolen kan användas för högre ändamål.

Nils Petter anmodades vida omkring att komma ock spela på bröllop, bjudningar, danser, feshögtider och anda tillställningar, där även musik hörde till programmet. Och många äro de tillfällen, vid vilka Nils Petters fiol ljudit.

Ej sällan kom han eller anmodades han komma till min hemsocken Skorped. Där hörde jag honom i mina tidigare år, och jag minnes, hur han kunde "sätta liv i spelet". Han var för övrigt flera socknars högtidsspelman.

De danstillställningar, vid vilka Nils Petter spelare, äro ej att alldeles likna vid dem, som nu för tiden förekomma i olika landsändar. För femtio à sextio år sedan roade sig ungdomen vanligen byavis. Lokalerna voro hemmen eller sommartiden xxx eller så. De omfattade ej så talrika skaror, och det var i de allra flesta all bekanta man umgicks med. Nu åter byggas dansbanor, som ofta besökas av ungdomar från olika håll och från avlägsna trakter, och många på dansplatsen äro icke alls bekanta med varandra. Bilar, bussar och cyklar underlätta även här samfärdseln. Och själva dansen är nu annorlunda än förr.

Den store engelske dramatiska författaren Shaw, som icke just anses vara någon överdrivet from man, säger om den moderna dansen: "Det äckel, som dessa fasansfulla förvridningar av lemmarna inge mig, är stort - - - Jag avskyr dessa avarter av dans, som införts i Europa av svartingar och av sydamerikanska stråtrövare." Och en annan stor engelsk skriftställare, mr Campton förklarar: "Den moderna dansen är det klaraste uttrycket, för vårt århundradees osedlighet".

Följderna av dansen förr och följderna av dansen nu äro också, enligt vad som berättas från många platser, så olika som dagen och natten äro olika varandra.

Till den alltför nöjeslystna ungdomen i vår tid kan man väl här påminna om universitetslärarens Holmgrens ord:

Var glad, men kom i håg, att du är för god  
Att flyta bort, på nöjenas syndafloed.  
Det bästa nöjet kommer och går som vinden,  
Men knappt den lek är äkta, som bleker kinden  
Så slit dig lös en gång ur det tomma liv.  
Som vill förslava själen -- och myndig bliv!

Vänd sinnet bort från narrspel och lumpna flärden  
Och se med vaket öga din plats i världen.

På äldre dagar höll Nils Petter sig naturligtvis mera hemma. En tid var han något väl mycket böjd för starka drycker, som var ju ett men för honom, liksom det ju är för alla som begagna sådana. Vid mognare år intog han en mera nykter ståndpunkt i detta avseende. Sitt rykte som fiolspelare behöll han till livets slut. Då han ej länge lämpligen kunde göra sina spelmansfärder till de olika socknarna, kom stundom folk långväga ifrån för att se och höra den ryktbare spelmannen "Nils Petter på Rocksjön".

Men även spelmän, ehuru de skola vara glada, ty det heter ju "glad som en spelman", hava sina prövningar och sorger, och Nils Petter på Rocksjön utgjorde härvid intet undantag. Utom andra erfarenheter, som han gjorde, må här nämnas tre för honom stora förluster.

Den första inträffade, då hans maka gick för alltid ifrån honom. Döden tager så liten hänsyn till människors känslor, tycken och önskningsar. Den skonar ej ens en spelman. Musiken fick hjälpa honom bära sorgen. Han fick med den store skalden. E. G. Geijer säga:

Tanke, vars strider blott natten ser,  
Toner, hos eder om vila jag ber!  
Hjärta som lider av dagens gny,  
Toner, till eder, till er vill jag fly.

Den andra var att han förlorade sin "Stradivarius". Enligt vad som berättas mig, hade Nils Petter lyckats komma över en "Stradivarius". Som läsaren vet, ha den sorters fioler haft rykte om sig att vara utmärkta instrument. Fiolen hade genom någon oförsiktighet blivit något bristfällig, så att den icke gärna kunde användas. Detta fick en musikinstrumentkännare reda på och infann sig med en ny och ganska god fiol även den och bytte sig den gamla något söndriga Stradivariusfiolen. Han till och med gav Nils Petter icke så litet emellan, Affärsmannen lät laga den där Stradivarius, och fiolen tonade lika bra som i forna dagar. Den kom att betinga ett högt pris.

När Nils Petter efteråt började reflektera över detta, ångrade han sig mycket, ja rent av sörjde sin gamla goda Stradivarius.

Bytesaffären hade nog heller aldrig kommit till stånd, om icke Nils Petter hade, såsom mången annan på den tiden, "tagit sig för mycket av en tår till bästa". Men nu var det gjort, och "av skadan blir man vis".

Han sökte naturligtvis att även i denna prövning taga sin tillflykt till musiken. Det är nog som Martin Luther säger: "Musiken är en av Guds skönaste och heligaste gåvor, med vilken man kan fördriva anfäktningar och många onda tankar". Men nu ville själva spelet nästan anklaga, ty den gamla goda fiolen var borta. Han hade emellertid, som sagts fått en ganska bra fiol till användning, och med den skicklighet, som Nils Petter hade, skulle han ha kunnat hänföra ett bröllopsfölje eller en ungdomsskara, även om hans instrument bestått av klapprä med strängar på.

Han var ett musikaliskt snille. Fick han höra en psalm, en visa, en sång eller en låt sjungas eller spelas en gång, så hade han den i huvudet och kunde taga ut den korrekt på fiolen. Nils Petter var säkerligen på sin tid Ångermanlands främste bondespelman på gehör såsom det heter. Hade han från ungdomen fått idka studier och genomgå vederbörligt konservatorium, hade han kanske kunnat tävla med en Ole Bull eller en Paganini.

I yngre år flyttade Nils Petter Hellholm, som hans namn var, till Rocksjön, Resele socken. Där arrenderade han ett hemman. År 1854 ingick han äktenskap med en präktig kvinna, Anna Märta Nilsson från Uberg i Skorpeds socken. I hembyn kallades hon vanligen "Nisch Märkes Anna". Nils Petter var till utseendet en granska grann karl, som väl kunde ingiva en duktig kvinna förhoppningar. I äktenskapet föddes dem fem barn. En av sönerna vidtog arrendet, när Nils Petter frånträdde hemmanet 1890. En sonson arrenderar nu detta ställe.

Sedan Nils Petter Hellholm varit änkeman i några år, gifte han om sig med Anna Kajsa Olsson från Brandberget.

Någon gång på 1910-talet gick jag fram och åter på Byvattnets järnvägsstation och väntade på tåget. Där stod då en kvinna, som jag aldrig sett förr. Jag frågade henne, om hon hade hört talas om "Nils Petter på Rocksjön". Hon svarade: "Jag ä' käringa hans". På mina frågor meddelade hon mig åtskilligt av intresse om den gamle mannen.

Den tredje stora förlusten han gjorde var, att han på ålderns dag förlorade synen. I omkring tio långa år var han blind. Men spelade gjorde han ändå. Och musiken var honom under dessa prövoår många gånger till lugnad. Han fick härvid erfaras åtskilligt av vad psalmförfattaren biskop J. Svedberg beskriver i följande ord:

"Uti en ljuvlig och välställd musik haver Gud lagat en mäktig stor kraft. Och därav är mitt sinne voro vederkvickt, uppfriskat och uppmuntrat".

Då Nils Petter fyllde 89 år besökte honom en tidningsman, som sedan skrev i en stockholms-tidning: "Mannen är sedan flera år tillbaka blind. Trots sin höga ålder hanterar han ännu med ungdomlig hänförelse sin fiol och den, som önskar höra äkta gammalsvensk fiolmusik, skall göra ett besök hos Nils Petter Hellholm. Jag som nyligen varit där och själv åhörts hans musikstycken, stod undrande inför hans fingerfärdighet, när han spelade sina gamla polskor och brudlåtar."

När "Nils Petter på Rocksjön" var något över 90 år, föll stråken ur hans hand, och fiolen togs för alltid från hans axel. År 1924 samlades den märklige fiolspelaren till sina fäder.

Stockholm i oktober 1932.

J. Byström